

'Erger dan oorlog kon het niet worden'

Rien Floris
r.floris@hollandmedia.combinatie.nl

Purmerend * Hij oogt broos, de 94 jarige ex-dwargarbeider Chris Lenstra. Maar de ogen staan helder en de geest is kwiek. Hij neemt je al pratende mee naar bombardementen, honger, strooptochten naar voedsel en sabotage in fabrieken waar hij in de Tweede Wereldoorlog als dwargarbeider terecht kwam. Een half miljoen mannen werden door de Duitse bezetters tot arbeid gedwongen: 'Arbeitseinsatz'. Ze werden een verlengstuk van de oorlog in de Duitse wapenindustrie. Of kwamen gewoon terecht bij een bakker of boer omdat de Duitse 'knechten' zelf aan het front vochten. Dertigduizend Nederlanders kwamen niet terug uit de hel, zoals Chris Lenstra het noemt. „Erger dan oorlog kon het niet worden”, zegt hij over de zwaarste periode uit zijn leven. Lenstra overleefde. Wordt bevrijd door de Russen en maakte een barre tocht van Neder-Silezië, het latere Polen naar Kwadijk terug.

Vergeten
Dwargarbeiders, ze lijken een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis. De laatste tien jaar wordt er meer over ze geschreven, weet Margreet Lenstra, zelf werkzaam bij het Waterlands archief. Er ruste een beetje taboe op het onderwerp. Want waarom liet je je naar Duitsland sturen om de Duitsers te gaan 'helpen'. Je kon toch ook onderduiken? „Ik moest wel”, zegt Lenstra. Hij kon onderduiken bij boer Tjimen Wals (namen in het boek zijn wegens privacy gefingeerd). „Maar ik wilde niet. Ik was bang voor verraad en voor represailles voor Wals en mijn eigen familie dus besloot ik te gaan.” Lenstra schreef alles op. Want op 15-jarige leeftijd was hij al begonnen met het bijhouden van een dagboek over de oorlogsgebeurtenissen. „Ik wilde later kunnen teruglezen wat er allemaal was gebeurd.” Het werden meerdere dagboeken. Over Berlijn, over de tijd in Neder-Silezië en later een

Chris Lenstra uit Kwadijk belandde in 1943 als achttienjarige dwargarbeider in Duitsland. Eerst een paar maanden in Berlijn en daarna tot het einde van de oorlog in Peterswaldau in Neder-Silezië (later Polen). De 94-jarige Kwadjiker hield dagboeken bij die zijn dochter Margreet Lenstra in historisch perspectief heeft samengeschreven tot een aangrijpend verhaal: '764 Dagen-herinneringen van een dwargarbeider', komt eind deze maand uit.

over de terugreis. In 1994 maakte hij zelf al een samenvatting. „Al dat schrijven was voor mijn vader ook een soort verwerking”, zegt Margreet. „Ik heb aan de oorlog geen trauma overgehouden en kan er rustig over praten”, zegt Chris Lenstra. Al wordt het soms wel emotioneel als hij vertelt over de Joodse jongen van een jaar of twaalf die hij stiekem voedsel toestopte via een kastje in het kamp. Toen de jongen werd gesnapt, werd hij opgehangen. „Die gebeurtenis kan ik mijn leven lang niet meer loslaten.” Er gingen meer mensen uit de regio op de trein waarmee hij op 24 juni 1943 richting Duitsland ging. Eerst werd het Berlijn waar hij meer dan 25 bombardementen meemaakte. Het eten uit de gaarkeuken was nog te slecht om de varkens te voeren. 'Nooit meer rode kool', beloofde hij zichzelf na de oorlog. De vliegtuigfabriek van Preschona waar hij onderdelen maakte op een draaibank verhuisde vanwege de aanhoudende bombardementen naar Peterswaldau.

Sabotage
Daar was het rustiger en er was meer te eten, al viel hij evengoed negen kilo af. Werken als dwargarbeider was niet altijd meewerken. Meermalen liet hij de boel in de soep lopen of zorgde hij dat een draaibank alle elektrische apparatuur vernielde. Allemaal sabotage-daden en hij kroop door het oog van de naald, want meermalen probeerden de Duitsers hem te betrappen. Dwargarbeiders. Wie de oorlog uit films kent, stelt zich er zware bewaking bij voor door soldaten met herdershonden, maar Chris Lenstra kon zelfs reizen naar een boerderij waar zijn broer Jan zat. Al was dat niet toegestaan, het lukte hem om aan een treinkaartje te komen of om buiten tussen twee treinwagons te gaan zitten zodat het niks kostte. Zijn belevissen in het bergachtige Neder-Silezië zijn soms ook verbazingwekkend. Ze konden wel eens naar een bioscoop, gingen voetballen, al sneuvelden daarbij de afgedragen schoenen en er werd zelfs geskied. „We werden wel in de gaten ge-

Chris en Margreet Lenstra met de oude dagboeken over zijn dwargarbeid en historisch materiaal.
FOTO ELLA TILGENKAMP

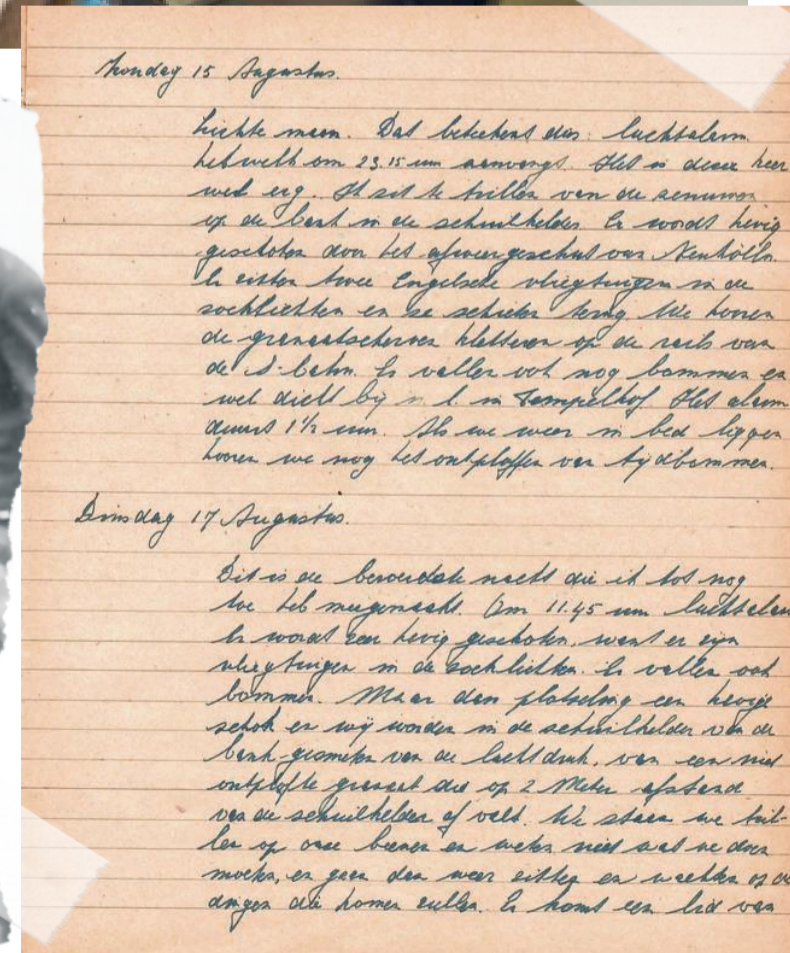
Het werkausweis dat Chris achterover drukte

houden, maar niet de hele dag. Dus ik kon ontsnappen voor zo'n reis. We pikten ook appels en peren bij boeren om aan wat vitaminen te komen. We liepen er gehavend bij maar we sloegen ons er doorheen.” Margreet heeft bij het nalezen en bewerken van alle dagboeken en opgeschreven gesprekken de spullen af en toe weggelegd. „Ik heb een hele lieve rustige vader. Ik kon me niet voorstellen hoe hij daar de boel saboteerde, doodziek werd en gevaarlijke dingen deed. Ik heb er ook wel eens een nacht niet van kunnen slapen.” Tijdens de bevrijding van Nederland zat Lenstra 1200 kilometer verder weg en hoorde de vreugde op de radio. De barre terugtocht door Russisch bezet gebied kostte veel moeite. Meermalen probeerden ze de grens over te steken. Uiteindelijk lukte het hem samen met zijn maat Karel uit Amstelveen om Nederland te bereiken. „Daar begon het gewone leven weer”, zegt hij zonder blikken of blozen. Lenstra ging aan de slag bij een grasdrogerij en later als zetter in de grafische industrie. Er werden geen dagboeken meer bijgehouden. „We gingen weer vooruitkijken.”

Zesendertig Hollandse en Tsjechische

dwargarbeiders in 1944. Chris staat achteraan in het midden.

Fragment uit zijn originele dagboek.

764 dagen

In het boek '764 Dagen – Herinneringen van een dwargarbeider' wordt de periode beschreven die Chris Lenstra als dwargarbeider doorbracht in Berlijn en Neder-Silezië. Zijn dochter Margreet schreef op basis van dagboeken, gesprekken en historisch materiaal het boek over dwargarbeid, getreiter, honger, ziekte, verlangen naar huis, tientallen bombardementen, overlijden van vrienden. Al ontstonden er ook vriendschappen. Tot slot zijn loodzware terugreis van zo'n 1200 kilometer door verwoest Duitsland. Na een maand kwam Chris Lenstra in juli 1945 eindelijk thuis. Het boek wordt 31 oktober aanstaande om 14.30 uur in het Waterlands Archief in Purmerend gepresenteerd. Het eerste exemplaar zal burgemeester Lieke Sievers van gemeente Edam-Volendam in ontvangst nemen.

Boek

'764 Dagen – Herinneringen van een dwargarbeider'
Auteur: Margreet Lenstra
Het boek is een uitgave van Amsterdam Publishers, geïllustreerd met ruim zestig afbeeldingen.
Paperback: 19,99. Ebook: 5,99.